

УДК 338.45:336.67

Охрій Т.О.

магістр

Університету митної справи та фінансів

Дудчик О.Ю.

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів суб'єктів господарювання та страхування
Університету митної справи та фінансів

ВПЛИВ КРИЗОВОЇ СИТУАЦІЇ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ НА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ І ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВ ПРОМИСЛОВОЇ ГАЛУЗІ

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено визначенню впливу кризової ситуації 2014–2015 рр. в економіці України на формування доходів і витрат підприємств промислової галузі. Розкрито сутність понять «доходи», «витрати» та їх класифікація. З'ясовано, як впливають кризові явища на економіку (зокрема, на зміни доходів та витрат підприємств промислової галузі). Досліджено динаміку обсягу чистих доходів і витрат промислових підприємств України за 2012–2016 рр. та окремо за їх видами. Проаналізована динаміка кількості промислових підприємств України. Визначено, як криза може вплинути на підприємства.

Ключові слова: економічна криза, доходи, витрати, фінансовий результат діяльності, промислові підприємства.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена определению влияния кризисной ситуации 2014–2015 гг. в экономике Украины на формирование доходов и расходов предприятий промышленной отрасли. Раскрыта суть понятий «доходы», «расходы» и их классификация. Выявлено, как влияют кризисные явления на экономику (в частности, на изменения доходов и расходов предприятий промышленной отрасли). Исследована динамика объема чистых доходов и расходов промышленных предприятий Украины за 2012–2016 гг. и отдельно по их видам. Проанализирована динамика количества промышленных предприятий Украины. Определено, какие последствия может принести кризис для предприятий.

Ключевые слова: экономический кризис, доходы, расходы, финансовый результат деятельности, промышленные предприятия.

ANNOTATION

The article is devoted to determining the impact of the crisis situation 2014–2015 in the economy of Ukraine on the formation of incomes and expenses of industrial enterprises. The essence of the concepts "incomes", "expenses", and their classification are disclosed. It is revealed how crisis phenomena affect the economy, in particular, changes in incomes and expenses of industrial enterprises. The dynamics of the volume of net incomes and expenses of industrial enterprises of Ukraine for 2012–2016 is studied and separately according to their types. The dynamics of the number of industrial enterprises in Ukraine is analyzed. Determined how a crisis can affect enterprises.

Key words: economic crisis, income, expenses, financial result of activity, industrial enterprises.

Постановка проблеми. У сучасних умовах кожна країна прагне економічної стабільності, припинення спаду виробництва та зростання ефективності господарської діяльності. Проте ринкова економіка має циклічний характер, що періодично приводить до криз та спаду виробництва, зменшення доходів, зростання витрат підприємств, що може стати причиною їх банкрутства. Неготовність підприємства до можливих негативних чинників та неефективне управління завжди впливає на формування

доходів і витрат, що, у свою чергу, впливає на фінансовий результат діяльності підприємства. Таким чином, готовність вітчизняних промислових підприємств до можливих кризових явищ та уміння управляти власною господарською діяльністю в такій ситуації є запорукою економічної безпеки галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики впливу кризових явищ на підприємства й економіку загалом займалося багато вчених, таких як Л.І. Абалкін, О.Б. Андрушко, А.А. Беляєв, Н.С. Давидова, О.П. Жарковська, В.В. Касьянов, О. Козик, Е.М. Коротков, В.В. Шпачук, О.В. Григор'єва, О.В. Богоявленський та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження вчених стосуються поняття кризи, її видів, причин і передумов її виникнення, проте недостатньо вивченим залишається питання впливу кризи на діяльність підприємства та особливостей формування доходів і витрат підприємства. Проблема впливу економічної кризи на результати діяльності підприємства є актуальною.

Мета статті полягає в дослідженні реального впливу кризової ситуації в економіці України на формування всіх видів доходів і витрат підприємств промислової галузі та їх впливу на фінансовий результат діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Л.І. Абалкін, вважає, що криза – це глибокий розлад, різкий злам, період загострення протиріч у процесі розвитку будь-якої сфери людської діяльності [1]. Таке визначення дає змогу відзначити негативні сторони кризи – порушення стабільності, зміну функціонування системи, що можуть негативно вплинути на діяльність підприємства. В.В. Козик та О.Б. Андрушко, розвиваючи таку позицію, вважають, що криза на підприємстві – це загострення суперечностей у соціально-економічній системі організації, що загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі та вимагає від неї якісно нових змін [2]. Проте, окрім ролі дезорганізатора функціонування системи, криза відіграє роль і каталізатора її розвитку. Позитивну роль кризи для розвитку підприємства відзначають А.А. Беляєв, Е.М. Коротков, вважаючи, що криза – це найважливіший елемент механізму саморе-

гулювання соціально-економічних систем [3]. На думку Н.С. Давидової, криза являє собою можливість змінити структуру виробництва, темпи й рівень соціально-економічного розвитку, вийти на більш високий рівень економічної безпеки [4].

Ринкова економіка періодично зазнає економічних криз. Для економічного розвитку характерні періодичне виникнення, загострення та розв'язання соціально-економічних суперечностей. Кризові явища, які постійно перебувають у тісному зв'язку з економікою країни, істотно впливають на поведінку підприємств, використання новітніх технологій для виробництва, найманої праці, закупівлю необхідної техніки, подорожчання сировини, зростання податків, підвищення комунальних тарифів і, як результат, зміни у формуванні доходів і витрат підприємств [5, с. 76].

Доходи – це збільшення економічних вигод унаслідок надходження активів і/або збільшення їх вартості та зменшення зобов'язань, які приводять до зростання власного капіталу (за винятком внесків учасників) внаслідок здійснення певного виду діяльності й отриманих

конкурентних переваг у результаті прийняття ефективних управлінських рішень [6, с. 204]. А під витратами слід розуміти зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів чи збільшення зобов'язань, що зумовлює скорочення власного капіталу.

Для кращого розуміння складників доходів звернемося до П(С)БО 15 «Дохід», в якому зазначено, що доходи бувають таких видів, як чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), інші операційні доходи, дохід від участі в капіталу, інші фінансові доходи, інші доходи. Витрати мають більш складну структуру, тому в цій статті для аналізу обмежимося операційними витратами та іншими витратами.

Скориставшись відкритими даними Державної служби статистики України, відобразимо, як формувалися доходи і витрати підприємств промислової галузі за період 2012–2016 рр. (табл. 1).

Беручи до уваги кінцевий результат діяльності підприємств промислової галузі України, тобто чистий прибуток (збиток), можна стверджувати, що промисловість України загалом була прибутковою лише в 2012 році, у подальші роки – збитковою. Особливо треба відзначити кризові роки 2014-й та 2015-й, коли чисті збитки становили найбільші суми: 174 488 млн. грн. у 2014 році та 188 268 млн. грн. у 2015 році.

Динаміка обсягу чистих доходів і витрат підприємств України за 2012–2016 рр. представлена на рис. 1. Із цього графіка можна чітко відстежити, що саме 2014 та 2015 роки є для української промисловості кризовими, адже в період 2012–2013 рр. спостерігався рівень витрат на рівні доходів, а вже в наступні два роки витрати суттєво перевищували доходи, що спричиня-

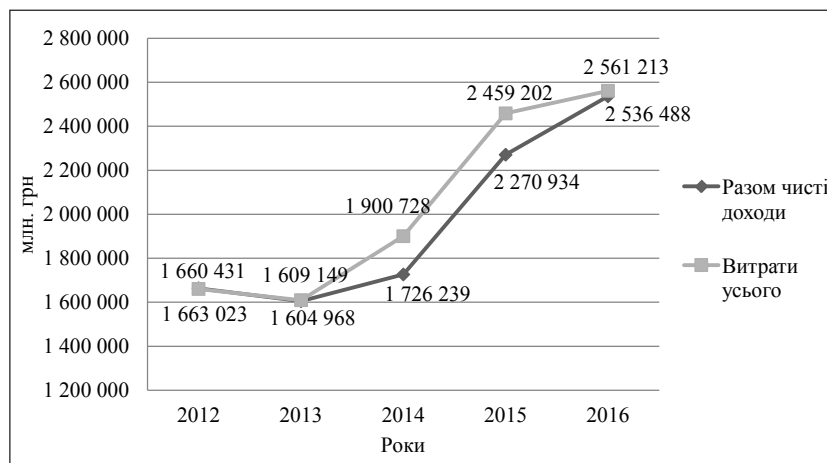


Рис. 1. Динаміка обсягу чистих доходів і витрат промислових підприємств України за 2012–2016 рр.

Джерело: сформовано авторами на основі даних [8]

Таблиця 1
Динаміка формування чистого прибутку (збитку) промислових підприємств України за 2012–2016 рр., млн. грн.

Показники	2012	2013	2014	2015	2016
Чистий дохід від реалізації продукції	1 457 864	1 421 236	1 474 251	1 854 657	2 249 906
Інші операційні доходи	163 206	153 346	200 908	280 320	180 307
Інші доходи	41 954	30 385	51 078	135 958	106 275
Разом чисті доходи	1 663 023	1 604 968	1 726 239	2 270 934	2 536 488
Операційні витрати	1 568 392	1 528 126	1 637 850	2 116 227	2 332 869
Інші витрати	73 278	63 142	249 812	336 068	211 187
Витрати усього	1 660 431	1 609 149	1 900 728	2 459 202	2 561 213
з них собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	–	–	1 229 363	1 544 980	1 881 663
Чистий прибуток (збиток)	2 592	–4 181	–174 488	–188 268	–24 725

Джерело: сформовано авторами на основі даних [8]

ло збитки підприємств і економіки загалом. Проте в 2016 році знову наявна тенденція до урівноваження доходів та витрат, пристосування підприємств і виходу з кризи. Якщо динаміка за 2016 рік збережеться і на наступний, то можна очікувати, що в 2017 році доходи промислових підприємств перевищать витрати.

Розглянемо більш детально формування доходів і витрат промислових підприємств України в розрізі їх видів (рис. 2, 3).

Дані рис. 2 свідчать, що в 2014 році зростання всіх видів доходів було мінімальним, у 2015 році спостерігається більш стрімке зростання загалом за рахунок чистого доходу від реалізації продукції. У 2016 році динаміка росту чистого доходу збереглася, проте відбулося незначне скорочення інших операційних доходів та інших доходів.

У 2014–2015 рр. витрати промислових підприємств України перевищували чисті доходи, рис. 3 дає можливість визначити, що саме спричинило таке значне зростання. У 2014 році динаміка росту операційних витрат лише трохи перевищила динаміку чистого доходу, а спричинило значне перевищення витрат в 2014 році стрімке зростання інших витрат. У 2015 році спостерігається схожий результат, динаміка зростання операційних витрат перевищує зростання чистих доходів, інші витрати також продовжують зростати, що в підсумку привело до перевищення витрат над доходами.

У 2016 році спостерігаємо зменшення тенденції до росту операційних витрат та скорочення інших витрат, за збереження такої позитивної динаміки можна розраховувати на вихід промислових підприємств України з кризи в 2017 році.

Також вплив кризової ситуації в економіці на формування доходів і витрат можна простежити за кількістю підприємств у цей період, адже підприємства, не отримуючи достатніх доходів, за зростання витрат змушені закриватися. Так, на рис. 4 зображена динаміка зміни кількості підприємств, зайнятих у сфері промисловості, впродовж 2012–2016 рр.

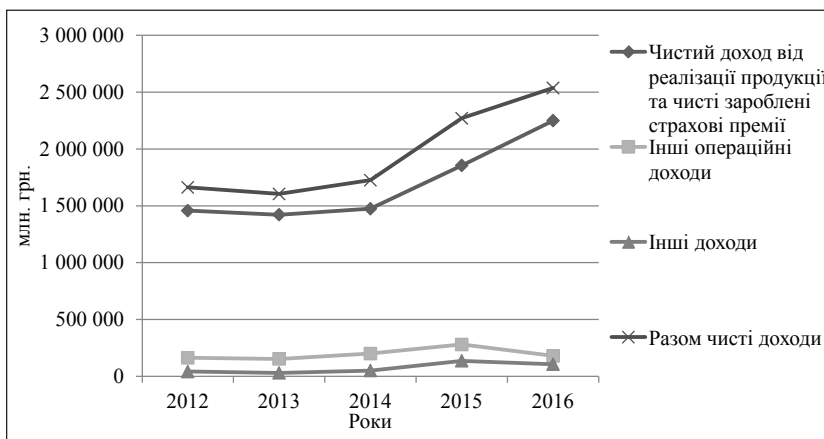


Рис. 2. Динаміка обсягу чистих доходів промислових підприємств України за їх видами в період 2012–2016 рр.

Джерело: сформовано авторами на основі даних [8]

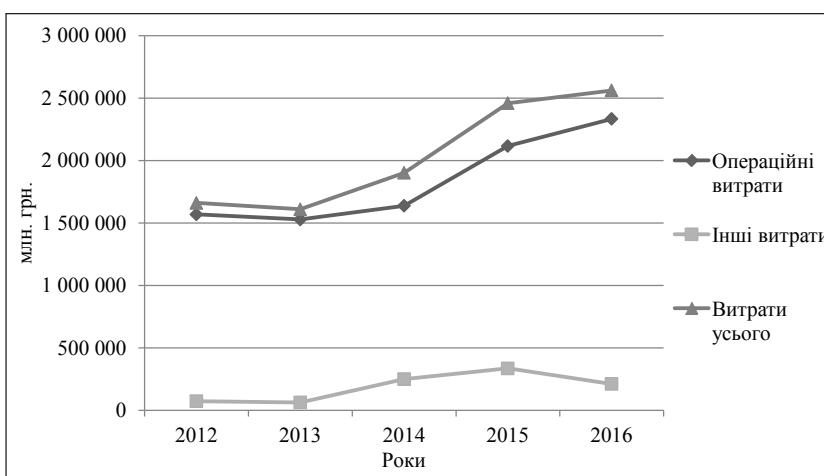


Рис. 3. Динаміка обсягу витрат промислових підприємств України за їх видами в період 2012–2016 рр.

Джерело: сформовано авторами на основі даних [8]

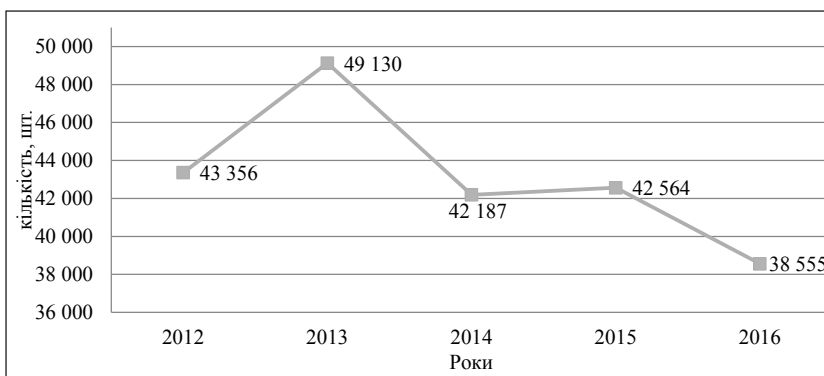


Рис. 4. Динаміка кількості промислових підприємств України за 2012–2016 рр.

Джерело: сформовано авторами на основі даних [9]

Дані рис. 4 дають можливість дійти висновків, що в передкризовий період кількість підприємств, що в передкризовий період збільшилася порівняно з 2012 роком з 43 356 до 49 130, або на 5774 одиниці (на 13,3%). Проте вже в 2014 році їх кількість зменшилася до 42 187 (на 6943 одиниці, або на 14,1%), сягнувши меншого рів-

ня, ніж у 2012 році. У 2015 році кількість підприємств збільшилася на 377, або на 0,9%. Проте кризові умови не залишаються лише в конкретному періоді, а й мають свої наслідки у майбутньому, так можна пояснити те, що в 2016 році кількість підприємств знову скоротилася до 38 555 (на 4009 одиниць, або на 9,4%), тобто підприємства, які отримали удар по їхній діяльності в попередні два роки, закрилися в 2016 році.

Аналіз практичного досвіду вітчизняних підприємств показує, що одним з основних інструментів, що застосовується в компаніях у кризових умовах, є нормування всіх статей затрат і жорсткий контроль за виконанням встановлених нормативів. Для зниження витрат підприємства в умовах кризи має здійснюватися мотивування персоналу на зниження затрат і скорочення витрат, не пов'язаних з основною діяльністю підприємства [10, с. 4].

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що кризові явища є переломним моментом у діяльності суб'єктів господарювання на кожному життєвому циклі підприємства. Наслідком може бути знищення діяльності або вдале подолання кризи. Під час вирішення проблем, які пов'язані з кризовими явищами, важлива якість управління. Висока компетентність керівників дасть змогу не тільки побороти кризу, але й досягти високих результатів.

Кризовий період 2014–2015 рр. не став причиною більш глибокого занепаду економіки, але привів до ліквідації малорентабельних і нестійких підприємств, котрі не змогли пристосуватися до важких умов. Керівники інших підприємств змушені були використовувати всі можливі управлінські дії на мінімізацію витрат, максимізацію доходів, пошук нових ринків збуту через проблеми з постачанням продукції до Росії. Тому можна очікувати в найближчі роки на покращення фінансових результатів промислових підприємств, оновлення виробничого процесу, перехід на повну окупність, розширення асортименту і ринків збуту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Экономическая энциклопедия. Науч.-ред. совет изд-ва «Экономка», Ин-т экономики РАН; гл. ред. Л.И. Абалкин. – М.: ОАО «Издательство «Экономика», 1999. – 1055 с.
2. Козик В.В. Базові положення теорії кризового стану підприємства / В.В. Козик, О.Б. Андрушко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2008. – № 611. – С. 13–19.
3. Беляев А.А. Антикризисное управление: учебник, 2-е издание / А.А. Беляев, Э.М. Коротков. – М.: ЮНИТИ, 2011. – 311 с.
4. Давыдова Н.С. Инструменты антикризисного управления в промышленности региона / Н.С. Давыдова // Вестник удмуртского университета. Экономика и право. – 2009. – Вып. 1. – С. 36–43.

5. Григор'єва О.В. Кризові явища в економіці та їх прояви на підприємстві / О.В. Григор'єва, А.Ю. Міщенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету Сер. «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». – Ужгород: Вид-во Ужгородського державного університету. – 2017. – № 13. Ч. 1. – С. 76–78.
6. Гуріна Н.В. Економічна сутність доходів та їх класифікація: проблеми і шляхи вирішення / Н.В. Гуріна // Науковий вісник Херсонського державного університету Сер. «Економічні науки». – Херсон: Вид-во Херсонського державного університету. – 2015. – №12. Ч. 1. – С. 203–205.
7. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» // Наказ Міністерства фінансів України № 290 від 29.11.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>.
8. Формування чистого прибутку (збитку) підприємств за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Кількість підприємств за їх розмірами за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Ляшенко Н.В. Причини виникнення, функції та вплив кризових явищ на управління підприємством / Н.В. Ляшенко // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. – 2012. – № 2. – С. 1–5.

REFERENCES:

1. Abalkyn L.Y. (1999), *Ekonomicheskaya entsyklopediya* [Economic Encyclopedia], Nauch.-red. sovet yzd-va «Economka», Moscow, Russian Federation.
2. Kozyk V.V., Andrushko O.B. (2008), "Basic provisions of the theory of the crisis state of the enterprise", *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika»*, vol. 611, pp. 13–19.
3. Belyaev A.A. (2011) *Antykrizysnoye upravlenye* [Crisis management], YuNYTY, 2-e yzdanye, Moscow, Russian Federation.
4. Davydova N.S. (2009) "Tools of anti-crisis management in the industry of the region", *Vestnyk udmurtskoho unyversyteta. Ekonomyka y pravo*, no. 1, pp. 36–43.
5. Hryhor'ieva O.V. (2017), "Crisis phenomena in the economy and their manifestations at the enterprise", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu Ser. «Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo»*, vol. 13, no. 1, pp. 76–78.
6. Hurina N.V. (2015), "Economic essence of incomes and their classification: problems and solutions", *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu Ser. «Ekonomichni nauky»*, vol. 12, no. 1, pp. 203–205.
7. Ministry of Finance of Ukraine (1999), On Approval of the Regulation (Standard) of Accounting 15 "Revenue", available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99> (Accessed 7 February 2013).
8. State Statistics Service of Ukraine (2016), Formation of net profit (loss) of enterprises by types of economic activity, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 19 October 2017).
9. State Statistics Service of Ukraine (2016), Number of enterprises by size by type of economic activity, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 19 October 2017).
10. Liashenko N.V. (2012), "Causes, functions and impact of crisis phenomena on enterprise management" *Efektivna ekonomika*, [Online], no. 2, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=958> (Accessed 2012).

Okhrii T.O.

Master,

University of Customs and Finance

Dudchuk O.Yu.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,

Senior Lecturer at Department of Finance of Economic and Insurance Entities

University of Customs and Finance

INFLUENCE OF THE CRISIS SITUATION IN THE ECONOMY OF UKRAINE ON THE FORMATION OF INCOMES AND EXPENSES OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

The article deals with the opinions of various scholars regarding the understanding of the concept of “economic crisis,” and what role it plays for economic entities. Having considered the different views of the authors, one can conclude that the crisis, despite all its negative consequences, gives enterprises an opportunity to change the structure of production, the pace and level of socio-economic development, to master new markets, to reach a higher level of economic security.

For a better understanding of the research topic, the meaning of the concepts of “income” and “expenses” is considered, which means increasing/decreasing economic benefits in the form of increase/disposals of assets that lead to an increase/decrease in equity. Also, the classification of income and expenses by species is given.

For the analysis, the data of the State Statistics Service of Ukraine concerning the volumes of incomes and expenses of industrial enterprises of Ukraine for the period of 2012–2016 were used. During the research, it is determined that during this period, industrial enterprises incomes almost covered their expenses, except for 2014 and 2015, when Ukraine’s economy was affected by the crisis situation.

The rate of income growth during the crisis period was less than the growth rate of costs, which led to such inequality. Changes in the cost structure also occurred, with other expenses rising significantly in 2014 and 2015.

To reflect the impact of the crisis on the Ukrainian economy, the dynamics of the number of industrial enterprises is considered. The crisis has led to a significant reduction in the number of enterprises. Its effects were observed in 2016, when the number of enterprises continued to decline, despite the equalization of incomes of industrial enterprises in comparison with expenses.

Crisis phenomena are a turning point in the activities of business entities. The consequence may be the cessation of activity or the successful overcoming of the crisis. The main instrument used by companies in crisis situations is the valuation of all items of expenditure and strict control over compliance with the established standards. Therefore, in order to successfully overcome the crisis period, enterprises have a very high-quality management and high competence of managers.